Schweighardt Zsanett
Kriminológia Tanszék
Kozulens: Kerezsi Klára

Az áldozatokkal való foglalkozás a büntető igazságszolgáltatásban végbemenő paradigmaváltás tükrében*

Jóvátételi formák

A jóvátételnek napjainkra többféle formája intézményesült:[193]

- ***a bűnelkövető általi jóvátétel***
- ***állami kárenyhítés***
- ***önkéntes***, privát alapon történő ***áldozatsegítés*** (például a Fehér Gyűrű Közhasznú Egyesület)
- ***biztosítási alapon történő jóvátétel***

Felvázolható a **jóvátétel**i lehetőségeknek egy másik, **nemzetközi csoportosítása** is:[194]

adhéziós modell: a sértett a polgári jogi kárjóvátételi igényét is érvényesítheti action civile formájában. Főleg Franciaországban elterjedt megoldás, mivel ott nem érvényesül az ügyek szigorú elválasztása, a bíró egyik nap polgári, másnap büntetőügyekkel foglalkozik.

elvezető modell: az állam lemond a pénzbüntetésről a sértett javára, ebből finanszírozzák a jóvátételi összeget. Főként Svájcra jellemző. Alkalmazásának feltételei: az áldozat a bűncselekmény miatt olyan jelentős kárt szenved, hogy ezáltal szükséghelyzetbe kerül, illetve a kárt a tettes a pénzbüntetés megfizetése mellett nem képes megtéríteni.

szankciómodell: a kárjóvátétel ebben sajátos büntetésként jelenik meg. Angliában és Walesben 1982 óta önálló szankció a *compensation order* mint mellékbüntetés. Ráadásként 1988 óta a bíróság köteles megindokolni, ha a kárjóvátételt nem ítéli meg, bár alkalmazhatóságának feltétele fennáll. Főleg vagyoni kárnál rendelik el. Annak érdekében, hogy segítsék a magisztereket a személyi sérülés esetén megítélhető kártérítés összegének megállapításában, a Belügyminisztérium egy táblázatot juttat

* A Themis 2005 decemberi számában közölt tanulmány folytatása

[193] Nagy Ferenc: Jóvátétel mint a konfliktusfeloldó büntető igazságszolgáltatás egyik formája. Jogtudományi Közlöny. 1993/3. 98-100. p.

[194] Barabás Andrea Tünde: A sértett kompenzációja. Acta Humana. 1997/26. 32-40. p.

el hozzájuk az egyes sérülések esetében általában megítélt összegről, de ez a bíróságokat nem köti, csak irányadó számukra. Ezt az 1990-es Áldozatok Chartájának kártérítési fejezete tűzte ki célul. 1994. április 1-től kialakították az ún. *tarifarendszer*t 25 tarifaszinttel, 1000-250000 fontig terjedő kártérítési összegekkel. A csuklótörés például 2500 font megváltást von maga után.

A bűnelkövető általi jóvátétel
Age quod agis.
Hajtsd végre, ami kötelességed!

Először az első csoportosítás szerinti bűnelkövető általi jóvátételt szeretném tüzetesebben vizsgálni. Főszabály, hogy ha az elkövető ismert, és képes is jóvátételre, akkor elsődlegesen őt kell erre kötelezni.

„A jóvátétel minden formája annak kifejezésére szolgál, hogy a tett nem fedi az elkövető belső énjét, hogy tehát lelkiismerete van."[195] Ha az elkövetőnek sikerül interiorizálnia a szabályokat, akkor valószínűleg azt is belátja, hogy a büntetőjogi büntetés lényege a megsértett szabály újbóli megerősítése. A 20/34-es számú, 1985. november 29-én kelt ENSZ-határozat 8. pontjában kimondja: „Az elkövetőknek vagy a magatartásukért felelős harmadik személyeknek - ahol helyénvaló - méltányos jóvátételt kell nyújtaniuk az áldozatoknak, a családjaiknak vagy az eltartottaiknak. E jóvátételnek ki kell terjednie a tulajdon visszaadására vagy az elszenvedett sérelem vagy veszteség megfizetésére, a sérelem következtében felmerült költségek megtérítésére, a szolgáltatások nyújtására és a jogok helyreállítására."

A jóvátétel 3 módozatban képzelhető el:
- önálló szankcióként,
- más szankcióhoz kapcsolva,
- enyhítő körülményként

Ellenérvek a jóvátétel mint ***önálló szankció*** ellen:
- a tehetősebb elkövető kiválthatja magát ezáltal a büntetés alól, míg a szegényebb elkövetőre szigorúbb elbírálás vár;
- ha önálló szankció a jóvátétel, akkor a hangsúly a bűncselekmény következményein van és kevésbé az elkövető bűnösségén vagy társadalomra veszélyességén;
- gondot jelent a bűncselekménnyel okozott kár, veszteség, gyógyítási és egyéb költség megállapítása, a jóvátétel összegének a propor-cionalitásra tekintettel való maghatározása;
- csökken az érdeklődés más alternatív szankciók irányába.

[195] Szabó András: Igazságosan vagy okosan? Akadémiai Kiadó. Budapest, 1993. 90. p.

Ebből következően csak kisebb súlyú bűncselekmények esetén alkalmaz-ható a jóvátétel. Az eljárás ügyészi vagy bírósági szakaszban 3 hónapra feltételesen felfüggeszthető, ha van remény arra, hogy az elkövető megtéríti a sértettnek okozott kárt. A jóvátétel megvalósulhat pénzfizetés vagy munkavégzés formájában. A diverzió a pártfogó szolgálat közremű-ködésével valósul meg.

Az ügyész határozza meg, hogy milyen formában és milyen részletekben kell az elkövetőnek helyreállítania a kárt. A jóvátételi /mediációs elterelés feltételei a következők:

- ügyészi, bírói jóváhagyás
- a sértett beleegyezés
- a bűncselekmény csekély súlyú, és az elterelés nem sért közérdeket.[196]

A jóvátételre kötelezés (compensation order) önálló szankció Angliában és Walesben.

A jóvátétel elképzelhető ***más szankciókhoz kapcsolódva*** is:

- büntetés felfüggesztése, illetve
- próbára bocsátás mellett.

A *szabadságvesztés*sel való kapcsolata: A cél az, hogy az áldozat minél gyorsabban jóvátételhez jusson. Ennek érdekében a jóvátételt kombinálni lehet a büntetéskiszabás elhalasztásával, valamint a feltételes szabadságra bocsátással is.

A *pénzbüntetés*sel való kapcsolata: A jóvátételt a pénzbüntetéssel azonosan kell végrehajtani, és elsőbbséget élvez az elkövetővel szemben kiszabott minden egyéb vagyoni jellegű szankcióval szemben.

A jóvátétel viszonya a *közérdekű munká*hoz: tágabb értelemben a köz részére végzett munka is a jóvátétel egy formája.

A szabadságvesztéshez kapcsolódó jóvátétellel kapcsolatos dilemma, hogy nem jelent-e dupla büntetést az elkövetőre nézve, azaz nem ütközik-e a ne bis in idem elvébe. A jóvátétel összege kifizethető lenne a rabkeresményből az áldozat javára, illetve letiltható lenne az állam javára, ha az állam korábban már kártalanította az áldozatot az elkövető helyett. A börtönmunka mint jóvátétel forrása elleni is számos érv hozható fel:

- erősíti a szabadságvesztés helyét a szankciórendszerben;
- a büntetés-végrehajtási intézményben végzett munkáért járó javadalmazás nagyon alacsony, azt indukálja, hogy a bíróság hosszabb tartamú szabadságvesztést szabjon ki, hogy az elítéltnek legyen ideje eleget tenni fizetési kötelezettségének.

A jóvátétel ***enyhítő körülményként*** minden országban előfordul.

[196] Kerezsi Klára: Az alternatív szankciók helye és szerepe a büntetőjog szankciórendszerében. Büntetőjogi Kodifikáció. 2001. 2. szám 23. p.

A bűnelkövető általi jóvátétel megjelenési formái és szerepe a konfliktuskezelésben[197]

A bűnelkövető általi jóvátételnek is többféle válfaja alakult ki az idők folyamán, és közöttük területenként is találunk eltéréseket.

- ***A formális büntetőeljáráson kívüli***, illetőleg a ***bírósági eljárást megelőző*** tettes-áldozat közötti kiegyezést, a ***mediáció***t említem elsőként, mely a diverzió egy formája. Ezzel a továbbiakban részletesen is foglalkozom.

- ***A jóvátétel szerepe az anyagi büntetőjogban***:
  - a jóvátétel lehet *büntethetőséget megszüntető ok*
  - a jóvátétel lehet *önálló szankciófajta* is (a büntetés és intézkedés mellett speciális külön szankció, ilyen a compensation order is)
  - a jóvátétel mint *szankciószurrogátum* (kiegészítő jogkövetkezmény a feltételes elítéléshez kapcsolódóan, tehát a büntetés felfüggesztése vagy a próbára bocsátás mellett, illetve egyéb intézkedések esetén az Európa Tanács (85.) 11. számú ajánlása szerint)
  - a jóvátétel mint *büntetéskiszabási körülmény* (Ha az elkövető jóvátette a bűncselekménnyel okozott kárt, vagy legalább törekedett erre, azt a legtöbb ország büntetőjoga figyelembe veszi enyhítő körülményként.)
  - *szimbolikus jóvátétel* (bocsánatkérés az áldozattól, munkavégzés közhasznú szervezetek számára, közérdekű munka stb.)

- Léteznek ***büntető eljárásjogi modellek*** is:
  - *adhéziós eljárás*, azaz a polgári jogi igények érvényesítése a büntetőeljárás során
  - jóvátétel mint az *eljárás megszüntetésének*, illetve a *vádemeléstől eltekintésnek az alapja*

- Végül előfordul ***jóvátétel a büntetés-végrehajtás keretében*** is (pl. áldozat érdekében történő letiltás a szabadságvesztésre ítélt rabkeresményéből, a jóvátétel lehet a feltételes szabadságra bocsátás feltétele is)

Az elkövető általi jóvátétel előnye, hogy közösség helyeslése mellett így a tettes saját maga háríthatja el az általa okozott jogsértés következményeit, ezáltal önmaga segíti elő a társadalomba való visszatérését. Ha sikerül az elkövető és az áldozat konfliktusát feloldani, akkor bekövetkezhet a megbékülés, a sérelmek orvoslódnak, és ezáltal helyreállhat a megbomlott társadalmi rend. Szabó András szerint az igazi jóvátétel a *bocsánatkérés*, mert akkor az elkövető elismeri vétkét, és

[197] Nagy Ferenc: Jóvátétel mint a konfliktusfeloldó büntető igazságszolgáltatás egyik formája. A bűnelkövető általi modellváltozatok áttekintése. Kriminológiai Közlemények. 48. sz. 1993. 4-33. p.

megtagadja vétkes önmagát. A megbánás annak kifejeződése, hogy az elkövetőben tudatosodott a cselekményének társadalomra veszélyessége, illetve az áldozatnak okozott szenvedés és sérelem súlya.

Ezen túlmegy a *tevőleges jóvátétel*, ahol a tettes már a tett következményeit igyekszik megszüntetni az eredeti állapot helyreállításával, kártalanítással, a kár megfizetésével vagy kompenzálással. Roxin[198] szerint a jóvátétel nem lehet büntetés, mert a büntetőjogi büntetés feltételezi a bűnelkövető jogaiba, illetve javaiba való, malumot tartalmazó vagy azzal közvetlen fenyegető kényszerbeavatkozást, de a jóvátétel általában az elkövető hozzájárulásával történő önkéntes teljesítés. Ennek jelentőségét Szabó

András a következőképp fogalmazza meg: „Míg a rosszallást mások mondják ki fölöttünk és tesznek ezzel hitet a szabályok érvényessége mellett, addig a tevőleges jóvátétel azt fejezi ki, hogy a vétkes maga tesz hitet a szabály mellett."[199]

Véleményem szerint ebben rejlik az elkövető általi jóvátétel lényege. Megszólal az elkövető lelkiismerete, képes interiorizálni, belsővé tenni a kívülről sugallt normákat, és kifejezésre juttatja a jogépség iránti vágyát. Célszerű tehát a tettes közvetlen teljesítését elősegíteni új, alternatív módokat alkalmazva.

Történeti gyökerek

A kárjóvátétel a magyar büntető igazságszolgáltatás történetében is jelentős hagyományokkal rendelkezik.

Szent István, Szent László és Könyves Kálmán idején lehetséges volt a törvényes büntetések megváltása kompenzáció révén, melynek nagysága a tettes személyéhez vagy az okozott kárhoz igazodott. Werbőczy Tripartituma szerint a nemesek személye, java elleni úgynevezett nagyobb hatalmaskodásoknál, főbenjáró ítéleteknél, melyek szankciója fő- vagy jószágvesztés volt, mindig sor kerülhetett a büntetés előtt kiegyezési kísérletre jóvátétel szándékából. A kárjóvátételt a Csemegi-kódex (1878:V. tc.) iktatta ki, ettől kezdve az uralkodó büntetés a szabadságvesztés lett. Ezt a lépést azzal indokolták, hogy a felek egyezsége az állami büntetőhatalom kizárólagosságának csorbítását jelentené, amely megengedhetetlen. A sértett érdekei teljesen háttérbe szorultak Csemeginél, azaz „igazságot szolgáltattak ugyan, de jóvátételt nem, ami pedig az igazságtétel nélkülözhetetlen velejárója". [200]

Mai hazai büntető igazságszolgáltatási gyakorlatunk jellemzője, hogy az elkövető általi jóvátételt korlátozottan veszi figyelembe és kényszeríti ki.

[198] Uo. 22. p.
[199] Szabó András: Igazságosan vagy okosan? Akadémiai Kiadó. Bp., 1993. 91. p.
[200] Barabás Andrea Tünde: Kárjóvátétel a magyar büntető igazságszolgáltatás történetében. 1993/11. 653. p.

Lehetőség van Magyarországon is *adhéziós eljárás*ra, melynek keretében a sértett a büntetőeljárásban a bíróság előtt érvényesítheti a polgári jogi igényét, így a büntetőeljárás keretében polgári eljárásra is sor kerül. Ha a sértett a polgári igényét a nyomozás során bejelenti, akkor ezt az ügyész a vádiratba foglalja. A sértett a terhelttel szembeni igény érvényesítésével az eljárás bírósági szakaszában magánféllé válik. Az igényét a tárgyaláson a bizonyítási eljárás befejezéséig, illetve az azt követő felszólalásáig jelentheti be a sértett. Ha azonban az eljárás ezen későbbi szakaszában kerül rá sor, nem

a nyomozás során, akkor a sértett nem gyakorolhatja a magánfelet megillető, csak a sértetti jogokat (például a tanúhoz közvetlenül nem intézhet kérdéseket). Ha a jogosult bármely okból (cselekvőképtelen, gyermekkorú) nem képes jogainak védelmére, akkor az ügyész is érvényesítheti a polgári jogi igényt a büntetőeljárásban. Ez alól kivételt képez az az eset, ha a sértett a terhelttel egyezséget kötött a büntetőeljárás keretein kívül.

A jóvátétel *enyhítő körülmény*ként való értékelésére is sor kerülhet, valamint szimbolikus jóvátételnek minősülő alternatív szankció, közérdekű munka kiszabására is. Szankciószurrogátumként Magyarországon nem vehető figyelembe.

Vizsgáljuk meg az alternatív vitarendezés (alternative dispute resolution) leggyorsabban fejlődő metódusát: a közvetítést, azaz a mediációt!

A jóvátétel módozatai

Az állami kártalanítás és az erőszakos bűncselekmények sok országban összekapcsolódnak, feltételezik egymást, míg a jóvátétel esetén az elkövető általi teljesítés már átvezet a büntetőjogi szférába, azon belül is elsősorban a szankciók területére.

A jóvátétel főbb módozatai a következők:

- *az áldozat vagy a köz javára végzett munka*,illetve az egészség, testi épség elleni bűncselekmények esetében a sértett ápolása. Sor kerülhet ezekre direkt vagy indirekt reparáció keretében egyaránt. Közvetlen reparáció például Franciaországban a graffity eltávolítása, a testi sértés okozója a pénzügyi reparáción túl köteles a sérültet meglátogatni a kórházban[201]. Hasonlóképp alkalmazzák a bocsánatkérő levélírást a sértetthez és az ügyészhez. Egy áruházi lopáson tetten ért elkövető példának okáért beismerő levelet írt az ügyésznek bocsánatkéréssel, és vállalta, hogy egy napot ingyen takarít az üzletben. Közvetett reparáció valósul meg, ha például a rongálással, lopással okozott kár eltüntetéséhez szükséges szakmunkát az elkövető fizeti meg, ő állja a reparáció kivitelezésének költségeit, és ha kell, maga is besegít a munkába.

[201] Nacsády Péter Imre: Mi is az a mediáció? Magyar Jog. 1995/3. 184-189. p.

A köz javára végzett munka hátránya, hogy nem képes megoldani a sértettnek nyújtandó kárjóvátételt. Ha az áldozat magánszemély, akkor azt kombinálni kell más elégtételi formával. Megoldás lehet, hogy az elkövető munkahelyi keresménye egy részét az áldozatnak fizeti. Ez fiatalkorú elkövetők esetén problémás, mivel még nincs önálló keresetük. Az áldozat részére történő munkavégzésnek és ápolásnak pedig nemegyszer gátját állja az áldozat érthető ellenérzése azzal szemben, hogy a számára nem elhanyagolható érdeksérelmet okozó a közelében tartózkodjon.

- *pénzbeli jóvátétel*: az ezzel kapcsolatos aggályokat fentebb fejtettem ki. Elképzelhető az egyösszegű kompenzáció mellett részletfizetés is, de ez sem a legmegfelelőbb megoldás. Az áldozat kára ezáltal lassan térül meg és bizonytalan, mivel az elkövetőre eleve nagy terhet ró saját maga és családja eltartása.

Törekedni kell tehát mindenekelőtt az elkövető általi jóvátételre, ha ez nem lehetséges, akkor kerül sor más módozatok alkalmazására.

A mediáció

A mediáció (sértett és elkövető közötti kiegyezés) is a resztoratív igazságszolgáltatás egyik megvalósulási formája, ahol az ügy visszakerül megoldásra a bűncselekményi konfliktus

résztvevőihez. Ez az alig formalizált eljárás abból indul ki, hogy mielőtt alaki kötöttségekkel bíró jogvitára kerülne sor, érdemes a feleknek először megkísérelniük a megoldás létrehozását saját rendelkezési körükben. A kevésbé normákra alapozott érdekmérlegelések terepe a mediáció.

„Ha valaki áldozattá válik, még ha esetlegesen maga is részes ebben, kiszolgáltatottá, védtelenné, szinte tehetetlenné válik, úgy érezheti, meg van kötve a keze, és nem tud mit tenni. Amikor az állam magára vállalta, hogy az elkövetett bűncselekmények miatt igazságot szolgáltat, és ő az egyetlen, aki ezt megteheti, azaz monopol igazságszolgáltatási hatalommal rendelkezik, minden olyan személy, akinek érdekeit a bűncselekmény közvetlenül vagy közvetett módon sértette, csupán mellékszereplővé vált ebben a folyamatban."[202]

Az áldozatnak csak az eljárásban betöltött tanú szerep maradt, amely nem bír túlzottan nagy jelentőséggel. Csak az adhéziós eljárásban vesz részt az áldozat önálló alanyként. Király Tibor ezt így fogalmazta meg:

„A bűntettben a sértett a szenvedő főszemély, a büntetőeljárásban pedig szinte a szemünk láttára zsugorodik össze."[203] A sértett nem érvényesítheti önhatalmúlag és önkényesen közvetlenül az elkövetővel szemben jogos vagy jogosnak vélt érdekét, mivel az önbíráskodás lenne.

Kialakult azonban a világban a jogviták feloldásának egy peren kívüli útja: nevezetesen a *mediáció*, azaz a tettes és áldozat közötti egyezség.

[202] Farkas Ákos: Áldozatvédelem és büntetőeljárás. Magyar Jog. 1993/12. 760-763. p.
[203] Király Tibor: A legalitás a büntetőeljárásban. Jogtudományi Közlöny. 1986/5. 201-206. p.

Ennek során egy „semleges, kompetens és a konfliktussal nem érintett személy (mediátor) módszeres kommunikációs stratégia felhasználásával a szembenálló feleket olyan helyzetbe hozza, hogy a saját felelősségükre az általuk meghatározott célt, továbbá az ennek elérését lehetővé tevő utat megtalálják, s így létrejöjjön a minden érintett számára elfogadható megegyezés.”[204]

A közvetítés elvei az önkéntesség, becsületesség, belső nyitottság, a kifelé irányuló bizalom, megoldás-orientáltság és autonómia, a megegyezésre mint eredményre törekvés, ahol a „destruktivitás konstruktív kommunikációs példákon keresztül lépésről lépésre háttérbe szorul”[205].

A mediáció az 1970-es évekig csak az Amerikai Egyesült Államokban volt elterjedt (az USA-ban a tagállamok több mint felében kötelezően előírt eljárás).

Később Nyugat-Európában (Anglia, Németország, Ausztria, Franciaország, Norvégia, Finnország) is kedvező fogadtatásra talált. A fent említettekből következően nem véletlen, hogy az USA-ban alakult ki ez az eljárás.

A mediációnak három fő modellje alakult ki a világon:

- A francia modell *beilleszti* a mediációt a *peres eljárásba*.
- A német és az amerikai gyakorlat szerint a *per* megkezdése *előtt* kötelező a mediáció.
- Több helyütt *független egymástól* a mediáció és a bírói út.

A mediáció csak azokban a társadalmakban működik, ahol a meggyőzés módszerei, az önbírálat, a mérséklet és a megbékélés uralkodnak. A toleranciát mellőző, empátia nélküli közösségekben azonban képtelen ez a konfliktuskezelési módozat gyökeret ereszteni. A mediáció tehát feltételezi a közéleti kultúra bizonyos fejlettségét.[206]

A mediáció fogalma hatályos jogunkban

Magyarországon az 1990-es évek közepétől jelentkeznek törekvések a mediáció alkalmazása iránt. A mediáció intézményének hazai meghonosítását egyaránt szorgalmazták civil szervezetek és ügyvédi irodák. A rendszerváltás után az amerikai Federal Mediation and Conciliation Service missziós tevékenysége keretében finanszírozta az első magyar mediációs bázisok kiépítését. Az első hazai szervezet e téren a Partners Hungary volt.

Jogszabályi szinten a 2002. évi LV. törvény rendelkezik a közvetítői tevékenységről, mely 2003. március 17-én lépett hatályba. A törvény 2.

[204] Dévényi Norbert: „Jog vita nélkül”: közjegyzőség és mediáció Ausztriában. Közjegyzők Közlönye. 1999/9. 21-23. p.
[205] Uo.
[206] Samu Mihály: Általános jogpolitika. A jog depolitizálása. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2003. 127. p.

§-a a mediációt így határozza meg: „A közvetítés olyan sajátos permegelőző, konfliktuskezelő, vitarendező eljárás, amelynek célja a vitában érdekelt felek kölcsönös megegyezése alapján a vitában nem érintett, harmadik személy (a közvetítő) bevonása mellett a felek közötti vita rendezésének megoldását tartalmazó írásbeli megállapodás létrehozása."

A mediáció szerepe a konfliktuskezelésben

A mediáció a kölcsönös engedmények kialakításának eljárási módozata. Nincs feltétlenül jogilag kötött eljárási rend, és nincs feltétlenül jogszabályban meghatározott speciális formája, bármiféle egyezség számításba jöhet. A konfliktuskezelés azon technikája, ahol a konfliktusban érintetteket egy pártatlan harmadik fél, a mediátor, közvetítő segíti kölcsönösen kielégítő megállapodás létrehozásában. A mediátor nem hozhat döntéseket a résztvevő felek helyett, hanem segíti őket olyan helyzetbe kerülni, amelyben a felek maguk juthatnak megállapodásra. Ez a közvetítéses vitarendezés nem azonos az egyezséggel, mivel az előbbinél a mediátor generálja a megegyezést, a vitás ügyeknek ő a katalizátora, míg az egyezség kizárólag a felek aktív szerepén nyugszik. A mediátor részrehajlásmentes, mindkét (vagy több) féllel kapcsolatban áll, az egyezség megkötésében nincs

közvetlen szerepe. Ő csak elősegíti a folyamatot, de nem jelenik meg döntéshozói szerepben. A felek között létrejövő egyezségben tehát csak közvetett a szerepe, a felek álláspontját kísérli meg közelíteni egymáshoz. Jelentős mértékben tehermentesítheti a jogviták rendezésére egyébként hivatott

jogalkalmazói szervezetrendszert, mindenekelőtt a bíróságokat. Szűrőszerepet tölt be, ugyanis tényleges jogvitára csak akkor kerül sor, ha sikertelenül végződik a megegyezés kísérlete.

A mediáció alkalmazhatóságának feltételei

Az emberek közötti konfliktusok egy része alakul csak jogvitává. Célként tűzhető ki a bíróságok tehermentesítésének gondolatától vezérelve, hogy ha nem is lehet mindig elkerülni a konfliktusok jogi vitává alakítását, de legalább ne jusson el minden ügy a bírósági perig, hanem lehetőleg kössenek a felek egyezséget.

A mediátor feladatai különböznek a bírói feladatoktól, hiszen nem ő, hanem a szembenálló felek hozzák meg önállóan a döntéseket; a békéltető feladataitól, mivel a mediátor nem dolgoz ki javaslatokat; a terapeutáétól, mert nem a felek közötti viszonyt próbálja megvilágítani; és az ügyvédétől is, mivel nem képviseli a feleket, és általában nem ad jogászi tanácsokat.

A mediáció alkalmazhatósága megkívánja, hogy teljesen *tisztázott* legyen a *tényállás*, egyértelmű legyen az elkövető *bűnösség*e, azaz a tettes beismerő vallomást tegyen, vagy tetten érjék, és mindkét fél

*önkéntes*en beleegyezzen alkalmazásába. Általában követelmény az is, hogy az elkövető első bűntényes legyen, a körülmények véletlenszerű elkövetésre utaljanak, és a családi környezet garanciális elemként nevelő hatást biztosítson. A gyakorlatban a jóvátétel ezen formájának alkalmazhatósága és a bűncselekmény súlya fordítottan arányos. Főleg vétségek esetében kerülhet rá sor. Szinte problémamentesen szolgál megoldásként vagyon elleni bűncselekményeknél (lopás, rongálás, sikkasztás, csalás és az erőszakos rablás, kifosztás esetei), mivel a kár mértéke ekkor általában nem vitatható, legfeljebb a jóvátételi összeg. Segíti ilyenkor az alkalmazását az is, hogy nincsen olyan mértékű lelki sérülés, ami gátolná a sértett és az elkövető között a kontaktus kialakítását és a kompromisszum megkötését. Magától értetődő, hogy ez jóval problematikusabb az egészség, a testi épség és a személyiséghez fűződő alkotmányos jogok sérelme esetén (mindenekelőtt a személy elleni erőszakos bűncselekmények: súlyos testi sértés, életveszélyt okozó súlyos testi sértés). Amely bűncselekményeknek védett jogi tárgya az előbb említett alkotmányos értékek valamelyike, azoknak általában velejárója a súlyos lelki sérülés okozása is. Ezek a szubjektív elemek pedig megnehezítik a jóvátétel meghatározását. Javasolt a mediációval a leginkább nevelhető elkövetői csoportot megcélozni: a 14-18 év közötti fiatalkorúakat és a 18-21 éves fiatal felnőtt tetteseket, akiknél ezt a megoldást alkalmazva hatékonyan el lehet kerülni a visszaesést. Az állam számára jobb megoldás ez, hiszen megspórolja a börtönbüntetés borsos árát (3000 Ft/nap), illetve tehermentesíti a jogviták rendezésére egyébként hivatott, amúgy is ügyhátralékkal küzdő jogalkalmazói szervezetrendszert. Egybevág ez a megoldás azzal a nemzetközi céllal is, hogy a büntetőjog, azon belül is a szabadságelvonással járó büntetések ultima ratio jellege érvényesüljön, azaz csak a legvégső esetben a legutolsó eszközként lehet használni.

A közvetítéses konfliktuskezelési eljárás kulcsa a *bizalom*. A vitában álló felek nem érezhetik magukat kiszolgáltatott helyzetben a mediátorral szemben, és bízniuk kell a másik fél *jóhiszemű* részvételében is. Ha az egyezség ellenére később mégis perre kerül sor, az megkérdőjelezheti a jóhiszeműséget. A mediáció tehát nem mindig végleges megoldás, hanem csak a felek közötti önkéntes egyezség, a vita később még jogi útra terelhető. A közvetítéses eljárásban a felek *önkéntes*en és *személyesen* vesznek részt mellérendelt pozícióban. A közvetítő köteles a felektől és az államhatalomtól is függetlenül eljárni. Csak akkor járhat el hatékonyan, ha munkája során érvényre juttatja az *objektivitás*t, *egyenlő elbánás*ban részesíti a feleket, megfelelő *szakmai felkészültség*gel rendelkezik, ismeri a jogi kereteket, és ha jó az *emberismeret*e. Feladata, hogy a vitát mederben tartsa, higgadt hangvételt biztosítson, sikerüljön megteremtenie a bizalom feltételeit. El kell érnie továbbá a felek jóhiszemű közreműködését, meg kell ismernie a bűncselekmény valós indítékait, köteles a jelenségek felszíne mögé nézni, és a feleket nyitottá tenni a megoldási lehetőségek elfogadására, ki kell mozdítania őket ellenérdekelti pozíciójukból. A mediátor köteles a tudomására jutott információkat

bizalmasan kezelni, az ellenfelekből is tárgyalóképes partnereket formálni. Ehhez olyan kérdéseket kell feltennie, melyek képesek mindkét fél pozíciójában a rejtett oldalakat is feltárni.

A mediációs eljárás szakaszai

A kötetlen, informális eljárás lefolyása általában a következő:

1. *A mediátorhoz kerül az ügy*. Ez általában az ügyész javaslatára történik. Ő dönti el, hogy az ügy alkalmas-e a mediációra, ha igen, akkor értesíti a mediációs projektet, amely kijelöli az eljáró mediátort. Az ügyész átteszi a nyomozati aktát a mediátorhoz, és egyidejűleg értesíti az elkövetőt, hogy vegye fel a kapcsolatot a közvetítővel, ellenkező esetben folytatódik a nyomozás. A felek maguk is fogadhatnak mediátort, például közösen megbízhatnak egy ügyvédet ezen feladat ellátásával. Többnyire szerencsésebb azonban mediátorspecialistát alkalmazni. A fő elv az önkéntes alávetés, a felek mellérendelt pozíciója, nincs kötelező idézés.
2. *A tárgyalás szakasza*: a közvetítő irodájában zajlik, a mediálás folyamatában a jogvitában álló felek mellett részt vehetnek azok ügyvédei is. A mediátor feladata, hogy az érzelmek felől a racionalitás felé terelje a vitás ügyet. Tisztázzák a részletkérdéseket. Ún. ötlettár (brainstorming) felvonultatása történik a megoldási lehetőségeket illetően, és a felek ebből választják ki a számukra legmegfelelőbbet.
3. *Írásba foglalás*: ha megszületik a megegyezés, írásban összegzik a konfliktusmegoldáshoz szükséges kötelezettségeket. A megszövegezett és aláírt egyezségi megállapodás hívják mediálási szerződésnek.
4. *Az eset nyomon követése*: figyelemmel kíséri a mediátor a jóvátétel teljesítését, a reparáció végrehajtását.
5. *Az illetékes hatóság értesítése*: ha a kártalanítás befejeződött, közvetítő tájékoztatja az ügyészt észrevételeiről. Az ügyész ilyenkor eljárásjogi értelemben véve megszüntetheti az eljárást, ha úgy véli, hogy a bűncselekménnyel a sértettnek okozott kár megtérült, és a cselekmény társadalomra

veszélyessége csekély. Egyúttal felhívja az elkövető figyelmét arra, hogy a jövőben tartózkodjon az újabb jogsértéstől[207].

A mediáció értékelése az előnyök és hátrányok tekintetében

A közvetítéses eljárás előnyei

- A vitában álló feleknek nem kell kiadniuk a kezükből a döntést külső szakértőnek, hanem maguk keresnek kompromisszumot, ezáltal a

[207] www.partnershungary.hu/mediatr.htm

folyamat kontrollja végig az ő kezükben van. A bíróság elé vitt jogvitát azonban a keresetlevél kézbesítése után a bíróság irányítja.

- Nem a másik fél legyőzése a cél, hanem kölcsönös előnyök elérése, arányos egyezség létrejötte.
- Nagyobb eséllyel tartják be a felek az egyezséget, mivel együttes akaratukat tükrözi, kölcsönösen elégedettek vele, nincs vesztese az eljárásnak. Ezzel szemben a bíróság szükségszerűen csak az egyik fél javára dönt.
- Nem helyezi ki a felelősséget a bíróra mint vadidegen autoritásra- aki az eljárás során nem kizárt, hogy szubjektív szempontokat is érvényre juttat-, csupán egy pártatlan, semleges közvetítőt alkalma
- Mindkét fél meghallgattatik, tehát érvényesül az „audietur et altera pars" követelménye. Erre szükség is van, hiszen amíg a bűntettben a sértett a szenvedő főszemély, addig a klasszikus büntetőeljárásban nem több mint a tanúk egyike. Ahogy Király Tibor megfogalmazta: „szinte a szemünk láttára zsugorodik össze", kevés lehetősége van a büntetőeljárás befolyásolására.
- Az elkövető közvetlenül szembesülhet jogellenes tette eredményével, beleélheti magát a sértett helyzetébe, megbánhatja és levezekelheti bűnét, saját maga orvosolhatja az általa okozott sérelmet. Az áldozat pedig nem állhat bosszút az ellene elkövetett jogsértés kivitelezőjén, hanem megértheti az elkövetőt a bűncselekményre ösztönző motívumokat.
- A klasszikus be. túl hosszadalmas, hónapokig kell várni a tárgyalás kitűzésére, a per évekig elhúzódhat, pedig a sértett célja, hogy az okozott kárt hamar reparálják. A mediáció a megkereséstől számítva átlagosan 3-4 hónapot vesz csak igénybe, tehát időkímélő.
- Az állami büntetőeljárás során született ítélet gyakran végrehajthatatlan, a károsultnak még negyedrészben sem térül meg a kára, mivel az elkövetőnek a szabadságvesztés alatt általában nincs jövedelme. A mediáció jobban biztosítja a kártérítést.
- Költségkímélő: kevesebb költséget ró az államra (nem kell a börtönbüntetés anyagi vonzatát állni), és a mediáció költségei jóval a perköltség alatt maradnak, legtöbbször nincs is eljárási illeték.
- A közvetítéses eljárás során elhangzottak zárt körben maradnak, a nyilvánosság ki van zárva.
- Mivel ez az eljárás kívül esik a büntetőeljáráson, így nem jelentkezik stigmatizáció, és nincs priusz sem.
- Érvényesül a büntetőjog és a szabadságelvonással járó büntetések ultima ratio jellege.

A mediáció hátrányai

- Többen a mediáció elleni érvként hozzák fel, hogy gyakran az elkövetőt hozza előnyösebb alkupozícióba. Manapság a büntetőeljárás révén a sértett általában semmiféle anyagi kompenzációhoz nem jut, így kifizetődőbb számára még egy kisebb összegű kártérítés is, azaz anyagi és

erkölcsi kárának az elkövető általi mérséklése. Az elkövető így azonban cserében mentesül a büntetéstől.

- Ez azt sugallja, hogy a büntetés ilyen módon elkerülhető, és ez ad absurdum alááshatja a büntetőjog részéről kilátásba helyezett büntetés preventív szerepét, megkérdőjelezheti nemcsak a büntetés visszatartó erejét, hanem a normatív elvárások hitelét is.
- Fennáll tehát annak a veszélye, hogy a kárenyhítéshez fűződő egyéni érdek és a hatékony generálprevenció szembekerülnek egymással.
- Felmerülhet a kérdés, hogy nem a büntetés pénzbeli megváltásának középkori gondolata (kompenzációs rendszer) tér-e vissza.
- Burkoltan ugyan, de a diszkrimináció veszélyét is magában hordozza, ugyanis a kedvezőbb szociális és anyagi körülmények között élő elkövetők könnyebben vállalhatják a pénzbeli kártalanítás felé orientált mediációs eljárást. A szegényebbek így kiszoruljanak a megegyezés lehetőségéből?

Mediáció büntetőügyekben

„A mediáció a bűncselekmény elkövetője és sértettje között létrejövő önkéntes megállapodás arról, hogy a tettes az áldozatnak okozott kárt egy mindkettejük által elfogadott módon és mértékben jóváteszi, és ez esetben részben vagy egészben mentesül az adott államban szokásos büntetőjogi felelősségre vonás és büntetés, főleg szabadságvesztés alól."[208] A mediáció a jóvátétel speciális megvalósulási formája, melynek során a materiális kártalanítás mellett sor kerül a felek megbékélésére is.

Hazánkban sikerrel alkalmazzák a mediációt munkajogi, családjogi, fogyasztóvédelmi, egészségügyi, valamint nagyobb vállalatok közötti szerződéses kapcsolatokból származó konfliktusok esetén. A törvényi szabályozás is csak ezeket a tárgyköröket fedi le. Büntetőügyekben is többen szorgalmazzák ezt az eljárást, de alkalmazása még gyermekcipőben jár. Elterjedésének legfőbb akadályát a strict legalitás elve képezi, amely szerint igazságot csak professzionális állami bíróságok szolgáltathatnak. Az **Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R (99) 19. számú ajánlásá**ban szorgalmazza a mediáció büntetőügyekben való alkalmazását.

Ennek indoka a következő: „a mediáció segíthet annak tudatosításában, hogy az egyén és a közösség fontos szerepet tölt be a bűncselekmények megelőzésében és kezelésében, valamint az azzal kapcsolatos konfliktusok feloldásában, és ezzel olyan büntetőjogi eredményre vezet, amely építő és kevésbé represszív".

Az **Európai Unió** pedig a sértettnek a büntetőeljárásban való jogállásáról szóló, 2001. március 15-i, **2001/220/IB számú tanácsi keretha-**

[208] Barabás Andrea Tünde: Egyezség tettes és áldozat között- racionalitás vagy naivitás? Kriminológiai Közlemények Különkiadás. II. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés anyaga. Szekszárd, 1996. okt. 4-5. Magyar Kriminológiai Társaság. 1998. 114-121.

tározatában szorgalmazza a büntetőjogi mediációt mint a sértettnek nyújtandó kárenyhítés egyik lehetséges eljárását.

Ezt a kötetlen, informális eljárást széles körben alkalmazzák a büntető-jogon kívül a magánjogban és a közigazgatási jogban is: munkajog, csődegyezség, fogyasztóvédelem, bányaügyek, önkormányzati konfliktusok feloldása, adósságrendezés területén. Az a jogos igény hívta életre, hogy ha az állam nem képes garantálni az állampolgárok személyi és vagyonbiztonságát, akkor legalább biztosítson ezen állampolgári érdekek sérelmekor olyan felelősségre vonási rendszert, amely igyekszik helyrehozni a sérelmeket az áldozat jogos igényeit figyelembe véve, ennek érdekében az állam akár le is mond esetenként saját, kizárólagos felelősségre vonási igényéről. Az a cél, hogy megvalósuljon az elszenvedett érdeksérelem minél teljesebb orvoslása.

Az Európa Tanács ajánlása szerint a ***mediáció büntetőügyekben*** való alkalmazása a hagyományos büntetőeljárások rugalmas, átfogó, problémamegoldó opciója lehet annak kiegészítéseként vagy alternatívájaként. Figyelembe kell ugyanis venni annak szükségletét, hogy erősítsék a büntetőeljárásokban az áldozat, az elkövető és más érintett személyek aktív részvételét, valamint a közösség bevonását. Elismeri az áldozatok legitimált érdekét arra vonatkozóan, hogy viktimizálódásuk következményeivel kapcsolatban nagyobb szavuk legyen, kommunikálhassanak az elkövetővel, és elérjék az elkövető bocsánatkérését és a reparációt. Tapasztalatok szerint az áldozatok újbóli áldozattá válástól való félelme a mediáció után 10%-ra csökken, míg előtte 25%-os volt. Figyelembe kell venni annak fontosságát, hogy előmozdítsák az elkövető felelősségérzetét, és gyakorlati lehetőségeket biztosítanak nekik, hogy jóvátételt gyakoroljanak, amely elősegítheti reintegrációjukat és rehabilitációjukat. A mediáció tudatosíthatja az egyén és a közösség fontos szerepét a bűnmegelőzésben és a bűncselekmények kezelésében, és megoldják a hozzá társuló konfliktusokat, ezáltal is előmozdítva a konstruktívabb és kevésbé represszív büntető jogkövetkezményeket. Hangsúlyozza azt is, hogy a mediáció speciális képességeket követel meg, gyakorlati útmutatót kell készíteni és akkreditált tréningeket tartani. Érvényesíteni kell az eljárás során az Emberi jogokról és az alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény rendelkezéseit is.

A mediáció kifejezés alkalmazható az ajánlás szerint minden olyan eljárásra, melyben az áldozat és az elkövető számára lehetővé válik - ha önként hozzájárulnak-, hogy aktívan részt vegyenek a bűncselekményből származó problémák megoldásában egy pártatlan harmadik személy (mediátor) részvételével. A felek a mediáció során bármikor visszavonhatják ezen eljáráshoz való hozzájárulásukat. A mediációs tárgyalások bizalmasak. Általánosan elérhető szolgáltatássá kell tenni a mediációt büntetőügyekben. A büntetőeljárás minden szakaszában sor kerülhet rá. Megfelelő önállóságot kell adni a mediációs szolgáltatásnak a büntető igazságszolgáltatási rendszeren belül.

A törvényhozásnak siettetnie kell a mediáció elismerését büntetőügyekben. A feleknek meg kell adni a jogi segítségnyújtás lehetőségét.

A büntetőjogi mediáció magyarországi megvalósulása

A közvetítői eljárás alkalmazhatóságának jogszabályi előfeltételei

Az uniós kerethatározatban foglalt kötelezettségnek eleget téve született meg hazánkban a **2006. évi LI. törvény**, amely az 1998. évi XIX. törvényt, azaz a büntetőeljárásról szóló törvényt módosítja.

A módosítás eredményeképp 2007. január 01-től hatályba lépett a Be. 221/A §-a, amely a közvetítői eljárást szabályozza.

Ezzel párhuzamosan a büntető anyagi jog (Btk.) általános részi szabályai is módosulnak, nevezetesen a 36.§-ban új büntethetőséget megszüntető okként definiálja a *tevékeny megbánás*t.

Ennek lényege, hogy nem büntethető az, aki a személy elleni, a közlekedési, valamint a vagyon elleni, háromévi szabadságvesztésénél nem súlyosabban büntetendő bűncselekménnyel okozott kárt a sértettnek közvetítői eljárás keretében megtérítette, vagy a bűncselekmény káros következményeit egyéb módon jóvátette. (Btk. 36.§ (1) bek.)

A büntetés korlátlanul enyhíthető, ha az elkövető a személy elleni, a közlekedési, valamint a vagyon elleni, ötévi szabadságvesztésénél nem súlyosabban büntetendő bűncselekménnyel okozott kárt a sértettnek közvetítői eljárás keretében megtérítette, vagy a bűncselekmény káros következményeit egyéb módon jóvátette. (Btk. 36.§ (2) bek.)

Fiatalkorúak esetében még szélesebb körben került megfogalmazásra büntethetőséget megszüntető okként a tevékeny megbánás, ugyanis nem büntethető az a fiatalkorú, aki a személy elleni, a közlekedési, valamint a vagyon elleni, ötévi szabadságvesztésénél nem súlyosabban büntetendő bűncselekménnyel okozott kárt a sértettnek közvetítői eljárás keretében megtérítette, vagy a bűncselekmény káros következményeit egyéb módon jóvátette (Btk. 107/A §).

Ezek a rendelkezések azonban nem alkalmazhatók azokban az esetekben, ha az elkövető:

- többszörös vagy különös visszaeső;
- a bűncselekményt bűnszervezetben követte el;
- a bűncselekménye halált okozott;
- a szándékos bűncselekményt a szabadságvesztés felfüggesztésének próbaideje alatt vagy a szándékos bűncselekmény miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélése után, a szabadságvesztés végrehajtásának befejezése előtt, illetőleg próbára bocsátás vagy vádemelés elhalasztásának tartama alatt követte el.

A közvetítői eljárás azoknál a személy elleni, a közlekedési, valamint a vagyon elleni bűncselekményeknél alkalmazható, amelyek ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetéssel fenyegetettek, és ez az eljárás a büntetőeljárás tartama alatt, a gyanúsított vagy a sértett indítványára, illetőleg önkéntes hozzájárulásukkal alkalmazható.

A közvetítői eljárás célja és feladata

A közvetítői eljárás célja, hogy a bűncselekmény következményeinek jóvátételét és a gyanúsított jövőbeli jogkövető magatartását elősegítse. Egyrészt tehát reparációs célt követ, másrészt pedig a speciális prevenciót szolgálja.

A büntető mediáció feladata, hogy a gyanúsított és a sértett között egy olyan megállapodás jöjjön létre, amely megalapozza a gyanúsítotti tevékeny megbánást.

A közvetítői eljárás menete

A büntetőeljárás során egy alkalommal lehet az ügyet mediációra utalni. Ezt az ügyész megteheti hivatalból, illetve a gyanúsított, a védő vagy a sértett indítványára a büntetőeljárás maximum hat hónapra történő felfüggesztése mellett. A vádemelés után, a jogerős ítélet meghozataláig természetesen már a bíróság dönt arról, hogy engedélyezi-e az eljárás közvetítői eljárásra utalását.

Ha a közvetítői eljárás lefolytatásának helye lehet, ám az ügyész az eljárást nem függesztette fel, akkor a tanács elnöke a tárgyalás előkészítése során a vádirat kézbesítésével egyidejűleg tájékoztatja a vádlottat, a védőt és a sértettet a közvetítői eljárás iránti igény előterjesztésének lehetőségéről, valamint a közvetítői eljárás következményeiről (Be. 263.§ (4) bek.). A bíróság az eljárást felfüggesztheti a közvetítői eljárás lefolytatása érdekében, legfeljebb hat hónapra. (Be. 266. § (3) bek. c.))

Ha a vádlott, a védő vagy a sértett a vádirat közlésétől számított tizenöt napon belül indítványozza, akkor a bíróság kötelezően előkészítő ülést tart.

Ehhez azonban elengedhetetlen az alábbi konjunktív feltételek teljesülése:

- a Btk. 36.§-a alapján az eljárás megszüntetésének vagy a büntetés korlátlan enyhítésének lehet helye;
- a gyanúsított a nyomozás során beismerő vallomást tett, vállalja és képes a sértett kárát megtéríteni vagy a bűncselekmény káros következményeit más módon a sértettnek jóvátenni;

- a gyanúsított és a sértett is hozzájárult a közvetítői eljárás lefolytatásához;
- a bűncselekmény jellegére, az elkövetés módjára és a gyanúsított személyére tekintettel a bírsági eljárás lefolytatása mellőzhető, vagy megalapozottan feltehető, hogy a bíróság a tevékeny megbánást az eljárás során értékelni fogja.

Az ügyész a közvetítői eljárás feltételeinek vizsgálata céljából a közvetítői eljárásra utalást megelőzően meghallgatja a gyanúsítottat és a sértettet. Ha szükségesnek tartja, akkor beszerzi a gyanúsítottra vonatkozóan a pártfogó felügyelői véleményt, illetve magát a pártfogó felügyelőt is meghallgathatja.

Az eljárást felfüggesztő és a közvetítői eljárást elrendelő határozatot közölni kell a sértettel, a feljelentővel, a magánindítványt előterjesztővel, valamint a közvetítői eljárás lefolytatására hatáskörrel és illetékességgel rendelkező megyei (fővárosi) igazságügyi hivatallal.

Az ügyész eljárást felfüggesztő és mediációs eljárást elrendelő határozata ellen nincs helye jogorvoslatnak.

Fontos szabály, hogy a gyanúsított és sértett azon nyilatkozatai, amelyeket a közvetítői eljárás során tesznek az eljárás alapjául szolgáló cselekményre vonatkozóan, nem használhatók fel bizonyítékként a vádemelést követően a bírósági eljárás során. A közvetítői eljárás eredményét nem lehet a gyanúsított terhére értékelni.

A közvetítői eljárás lefolytatása és a megállapodás létrehozása a pártfogó felügyelők feladata, mégpedig közülük is az erre a feladatra specializálódott munkatársaké, akik felkészülten és egységes díjszabás mellett végzik tevékenységüket.

A közvetítői eljárás lehetséges kimenetelei

I. Ügyészi szakban

- Ha a közvetítői eljárás eredményes, és büntethetőséget megszüntető okként értékelhető a tevékeny megbánás (Btk. 36.§ (1) bek.), azaz az elkövető a személy elleni, a közlekedési, valamint a vagyon elleni, háromévi szabadságvesztésénél nem súlyosabban büntetendő bűncselekménnyel okozott kárt a sértettnek közvetítői eljárás keretében megtérítette, vagy a bűncselekmény káros következményeit egyéb módon jóvátette, akkor *az ügyész az eljárást megszünteti*.
- Ha az elkövető a személy elleni, a közlekedési, valamint a vagyon elleni, ötévi szabadságvesztésénél nem súlyosabban büntetendő bűncselekménnyel okozott kárt a sértettnek közvetítői eljárás keretében megtérítette, vagy a bűncselekmény káros következményeit egyéb módon jóvátette, azaz a büntetés korlátlan

enyhítésének van helye a Btk. 36.§ (2) bek. értelmében, akkor az *ügyész vádat emel*.

- Ha a gyanúsított megkezdte ugyan a közvetítői eljárásban létrejött megállapodás teljesítését, azonban a büntethetősége nem szűnt meg, az ügyész a három évet meg nem haladó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt a *vádemelés*t egy évtől két évig terjedő időre *elhalaszthatja*. Az ügyész a vádemelés elhalasztásáról szóló határozatában elrendeli a gyanúsított pártfogó felügyeletét, valamint magatartási szabályok megtartására

vagy más kötelezettségek teljesítésére kötelezheti. Az ügyész a Be. 225.§ (2) bek. értelmében a gyanúsított számára kötelezettségként írhatja elő azt, hogy részben vagy egészben térítse meg a sértettnek a bűncselekménnyel okozott kárt, vagy más módon gondoskodjék a sértettnek adandó jóvátételről, illetve meghatározott célra anyagi juttatást

teljesítsen, vagy munkát végezzen a köz számára. Fiatalkorú gyanúsított nem kötelezhető a köz számára nyújtott jóvátételre. A közvetítői eljárásban kötelező a fiatalkorú törvényes képviselőjének részvétele.

II. Bírósági szakban

- Ha a büntethetőség a bírói szakban szűnik meg, azaz az elkövető tevékeny megbánást gyakorol, akkor az *eljárás megszüntetésé*nek van helye a Be. 267.§ (1) bek. l) pontja értelmében.
- Ha a büntetés korlátlan enyhítésére van lehetőség, azt a bíróság a *határozathozatal során* érvényesíti, azaz a bíróság mérlegel, hogy csupán enyhíti a büntetést, vagy teljes egészében eltekint a büntetőjogi jogkövetkezmények alkalmazásától.

A rendszer természetesen a gyakorlatban fog tökéletesedni, annak során képes kiforrni magát, mindenesetre bízhatunk abban, hogy az első bűntettes, bagatell bűncselekményt elkövetők esetében eredményes megoldást nyújt majd a közvetítői eljárás ahhoz, hogy a terhelt a jövőben jogkövető magatartást tanúsítson. Nem mellékes szempont természetesen a bíróságok tehermentesítése sem –figyelembe véve azok jelentős mértékű túlterheltségét.

Az állam általi kárenyhítés
„Bonus dux bonum reddit comitem."
„Jó a vezér, csapatát aki helytállásra nevelte."
(Erasmus)

Csak nemteljesítés (a bűncselekmény elkövetője nem képes nem képes vagy nem kötelezhető a kár megtérítésére) és felderítetlen ügyek (az elkövető személye nem ismert) esetén fordul elő, hogy nem a károkozó áll helyt, hanem az állam. Ezt indokolja az is, hogy az állam teljesítőképessége is véges.

Az **1985-ös ENSZ-határozat** 12. pontja a kártérítésről ekképp rendelkezik: „Ha a kártérítés teljes egészében nem oldható meg az elkövető terhére, vagy nem biztosítható más forrásokból, az államnak törekednie kell, hogy pénzügyi kártérítésben részesítsék:

(a) az áldozatokat, akik komoly bűncselekmények következtében jelentős testi sérelmet, fizikai vagy szellemi egészségkárosodást szenvedtek;
(b) azon személyek családját, különösen eltartottait, akik ilyen jogsértés következtében haltak meg, vagy váltak testileg vagy szellemileg tehetetlenné."

Az állami kártalanítás elsősorban az erőszakos bűncselekmények áldozatait megillető kompenzációs rendszer. Az Európai Áldozatvédő Fórum 1996-os nyilatkozatában kimondta, hogy az elkövető kaphat fizetési haladékot, azonban az elrendelt kártérítést állami alapból meg kell előlegezni az áldozatnak, aki minden esetben gyors reparációt igényel. Az elkövető így az államnak tartozik, amely azt behajthatja rajta. Ez az alap létrejöhet azáltal, hogy ebbe fizetik be a kiszabott pénzbüntetések nagyobb hányadát, illetve bizonyos összeggel az elkövető is köteles beszállni. Németországban azt a megoldást alkalmazzák, hogy a pénzalap szerződést köt az elkövetővel, hogy az a pénzt majd visszatéríti. Magyarországon az állampolgári jogok országgyűlési biztosa kifejtette jelentésében, hogy az állami kárenyhítési kötelezettség az alkotmányból nem olvasható ki, így hiánya nem minősül alkotmányos visszásság okozásának. Ha viszont törvény írná elő, akkor összhangban állna azzal a kötelezettséggel, amit az Alkotmány ró az államra a közbiztonság és az alkotmányos alapjogok védelmével összefüggésben. Az ombudsman javasolta hazánkban is egy kárenyhítési alap létrehozását, amelyből a legsúlyosabb erőszakos bűncselekmények áldozatai részesülnének méltányossági alapon (OBH 6714/1996). A kormány –a formális eljárások keretében biztosított lehetőségeken túl – is enyhíteni kívánta a rászorulók kárát, ha az őket sújtó anyagi károsodás jóvátétele más forrásból – döntően a jogsértést elkövető jóvátétele folytán – nem biztosítható. A kárenyhítés feladatainak ellátásával az Országos Közbiztonsági és Bűnmegelőzési Közalapítványt bízta meg (1074/1999. Korm. hat.).

Ezt követően született meg hazánkban a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvény, amelynek értelmében 2006. január 01-től a kárenyhítés az Igazságügyi Hivatal Áldozatsegítő Szolgálatától kérhető.

Történeti gyökerek

A büntető igazságszolgáltatás nem tekinthető csupán a potenciális elkövetők elleni generális és speciális prevenciónak, hanem szerepet kell, hogy kapjon a potenciális áldozatok számára nyújtott állami támogatás is. A kártalanítás komoly történeti előzményekkel rendelkezik. Kezdetben a *magánbosszú* volt az uralkodó, azaz a sértett fél és a hozzátartozók, illetve a törzs büntetőhatalma érvényesült. Ezt váltotta fel a *kompozíció*, vagyis a megváltás intézménye a magánszemély élete, testi épsége elleni bűncselekmények esetén, mértéke osztályhelyzettől függött. Az állami büntetőjog és az állam monopolizált büntetőhatalmának kialakulásával az áldozat jogai hanyatlásnak indultak. A kár megfizetésére *polgári jogi igény* érvényesítése során kerülhetett sor.

Jeremy Bentham szerint „minden törvény célja a kár megelőzése", a büntetés mellékesen megvalósítandó célja „a sértettnek nyújtandó elégtétel is, de egyedül ebből a célból sohasem szabad büntetést alkalmazni". *Garofalo* a „reparáció a börtönbüntetés helyett" megoldást javasolta. *Margery Fry* a tettes és az áldozat kibékülésének, a jogi béke helyreállításának fontosságát hangsúlyozta, és az állam általi kártalanítást szorgalmazta, ha ez lehetséges.

Fogalmi alapvetés

A szakirodalomban különféle megjelölésekkel találkozhatunk az áldozatokat megillető juttatásokat illetően. Különbséget kell tenni mindenekelőtt a jóvátétel és a kártalanítás között. A *jóvátétel*t az elkövető vagy annak magatartásáért felelős harmadik személy nyújtja az áldozatnak vagy hozzátartozóinak. Az a követelmény támasztható vele szemben, hogy méltányos legyen, azaz foglalja magába a tulajdon visszaadását, az elszenvedett sérelem és a felmerült költségek megfizetését.

A *kártalanítás* a veszteségek kiegyensúlyozása a kormányzati szervek, illetve harmadik személyek, biztosítók által vagy a társadalombiztosítás keretében. Az Európai egyezmény az erőszakos bűncselekmények áldozatainak kártalanításáról (1983) kimondja, hogy kártalanítás igénybe vehető súlyos testi sérülés, egészségkárosodás, illetve halál esetén. Kiterjed a keresetkiesésre, az orvosi és kórházi költségekre, a temetési költségekre és az eltartottak tartásdíj-kiesésére.

Használatos kifejezés a *restitúció* is, ez az elkövető által nyújtott kártérítésnek felel meg, a célja a bűncselekmény előtti helyzet visszaállítása. A *kompenzáció* pedig az állam akciója az áldozat

kártalanítására az okozott erkölcsi és anyagi kár ellensúlyozásának célzatával. Az a meggyőződés vezérli, hogy jóllehet az eredeti állapot nem állítható helyre, az elszenvedett sérelem mégis enyhíthető. Az ENSZ 1985. évi deklarációjában, mely „A bűncselekmények és a hatalommal való visszaélés áldozatainak nyújtandó igazságszolgáltatás alapelveiről" címet viseli, a jóvátételt és a kompenzációt különbözteti meg. Az előzőt az elkövető vagy olyan harmadik személy adja, aki az elkövető magatartásáért felelős, míg a kompenzációt, kártalanítást az állam végzi, illetve egy alap biztosítja. A jogellenesen okozott kár megtérítésére használatos még a *kártérítés* kifejezés is. Nagy Tibor a jóvátételt a bűnelkövető, a sértett és a társadalom közti interakciónak tekinti, mely a kriminális konfliktus kezelésére hivatott. Véleménye szerint a jóvátétel átfogóbb kategória, mint az anyagi kártérítés, de azt mindig magába foglalja. Anyagi, orvosi, lelki, társadalmi segítségnyújtásra van szükség, mely kormányzati, önkéntes és közösségi alapú eszközökkel valósítható meg.

Jogpolitikai indokok

A második világháború után a viktimológia tudományának kialakulásával az államok figyelme a sértettek kártalanítására irányult. Nem volt többé kérdéses, hogy az állam kártalanítani köteles az állam és szervei által elkövetett bűncselekmények, különösen az emberiség elleni és a háborús bűncselekmények áldozatait. Az áldozatsegítés (az állam által az áldozattá vált személyek részére utólagosan nyújtott szolgáltatások és a kárenyhítés) jogpolitikai célja a méltányosság érvényre juttatása. Bár az állam nem veszi magára a bűnelkövető felelősségét, és nem lép az ő helyébe, ennek ellenére a nemzetközi dokumentumok elveivel összhangban vállalta, hogy egyes bűncselekmények áldozatai kárának enyhítéséhez biztosítja a pénzügyi feltételeket. Az Alkotmány 35.§-ának (1) bekezdése szerint a Kormány alkotmányos kötelessége a *közrend* és a *közbiztonság* védelmét szolgáló intézkedések foganatosítása. Az ECOSOC, az ENSZ Gazdasági és Szociális Bizottsága az élet-és vagyonbiztonságot alapvető emberi jogként fogja fel.

Elméletek a kártalanításról

A kompenzációnak három alapmodellje létezik. Az egyik felfogás szerint az *állam köteles kompenzációt nyújtani*. Ennek oka, hogy az állam átvállalta a polgárok védelmét, illetve az önbíráskodás megakadályozását, ezáltal felelősséggel tartozik az elkövetett bűncselekményekért a sértettek és az áldozatok felé. Helytállásra köteles minden állampolgár felé a vállalt kötelezettség sikertelensége esetén is, azonban csak súlyosan gondatlan

magatartása esetén marasztalható el az állampolgárai védelmének elmulasztásáért.

Egy másik nézet szerint az állam azáltal, hogy a büntetőeljárás során elítéli, és szankcióval sújtja az elkövetőt, a sértettet megfosztja attól, hogy az elkövető eleget tegyen restitúciós kötelezettségének. Ha anyagi szankciót alkalmaz is az elkövetővel szemben, azaz például pénzbüntetést ró ki rá, akkor is a befolyt pénz az államé, ha pedig szabadságvesztésre ítéli a tettest, akkor az *institucionalizáció* folytán fizikailag *gátolja a restitúciós követelés kielégítésében*. Komoly kérdést vet fel, hogy mi a megoldás akkor, ha az elkövetőt nem is sikerül kézre keríteni.

A harmadik megfontolás azt hangsúlyozza, hogy az *állam társadalmi felelőssége az áldozatok kártalanítása*. Köteles a szociális intézményrendszer révén segíteni a bajba jutottakon. *Kompenzációt* kell nyújtania a közösség nevében. Ezt az elgondolást juttatja érvényre például az Áldozatok Chartája Nagy-Britanniában (1990.február 22.), melyben a kormány leszögezi, hogy a társadalom felelősséggel és együttérzéssel tekint az ártatlan áldozatokra. Gondot az jelent, hogy társadalombiztosítási elven működik, és nincsenek arányban a befizetések és a visszajuttatott pénz sem a személyek, sem az összegek tekintetében. [209]

A bűncselekmény szükségképpen sért alkotmányos emberi jogot és a közbiztonságot. Az alkotmányos jogok védelme állami feladat, azonban az alkotmányunk nem tartalmazza közvetlenül az állami kárenyhítési kötelezettséget.

Az állam általi kártalanítással kapcsolatban többféle ***elméleti megközelítésmód*** alakult ki. [210]

Az *objektív felelősség teóriája* Jeremy Bentham nevével fémjelezhető, és kapcsolatba hozható az állam kialakulásának szerződéses elméletével. Azt vallotta, hogy azért kell kompenzáció, mert az állam és az áldozat közötti szerződést megsértették. Az áldozat állammal szembeni igénye azon alapul, hogy az állam szerződéssel magára vállalta, megvédi állampolgárait a bűncselekményekkel szemben, illetve a kriminogén hatásoktól, a kriminalizálódás veszélyétől, azonban a bűnmegelőzés területén véghezvitt mulasztásával viktimizációt okozott. A bűnüldözés állami monopóliuma, az önbíráskodás tilalma miatt az állam felelőssé tehető, ha az általa alkotott jogszabályokat nem képes kikényszeríteni. Az állam megakadályozza az áldozat elkövető általi kártalanítását, mert a polgári jogi igény érvényesítését behatárolja azzal, hogy az elkövetőt szabadságvesztésre ítéli.

Az *állam gondatlanságának teóriája* alapján az állam felelőssé tehető azért a viktimizációért, amit a jogalkalmazók gondatlansága okoz.

---

[209] Polt Péter: Az élethez és az emberi méltósághoz való jog a bűncselekmények áldozatait is megilleti. In. Bűnözés és bűnmegelőzés a válságrégiókban. A III. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés anyaga. Miskolc, 1998. szept. 25-26. Magyar Kriminológiai Társaság, Bp., 1999.

[210] Görgényi Ilona: Kártalanítás vagy jóvátétel. Kriminológiai Közlemények 48. Bp., 1993. 37-77. p.

Az *egyenlő védelem teóriája* szerint a viktimizációs terhek egyenlőbbé tételének módja az áldozatok kártalanítása. Különös figyelmet kell szentelni azoknak, akik bűnügyileg fertőzöttebb területen élnek. Ha nem is egyforma intenzitással kell eljárni minden bűncselekmény megelőzése érdekében, illetve minden viktimizáció során, de a kártalanítás egyenlőséget biztosíthat.

A *humanitárius teória* azt juttatja kifejezésre, hogy az áldozattá válás miatt nincs helye az állammal szemben szemrehányásnak, a kompenzációra humanitárius alapon, az állami jótékonyság révén kerülhet sor.

A *társadalmi kötelesség teóriá*ja szerint a pénzbüntetés egyre inkább a kiürült államkincstár feltöltésére szolgál, nem az áldozatot illeti meg. Az áldozatnak nincs törvényes igénye az állammal szemben, de az állam kötelessége, hogy minden áldozatról gondoskodjon, ne csak a rossz szociális helyzetű, nyomorúságos áldozatról.

Napjainkban a legnagyobb támogatottságot a *társadalmi jólét teóriája* élvezi. Ez alapján csak azok részesülhetnek kompenzációban, akik rászorulók, illetve akik egyébként is jogosultak az állam támogatására. Ezzel az a cél, hogy korlátozzák a jóléti állam igénybevehetőségét.

A *bűnmegelőzési teória* szerint az állam általi kártalanítás jótékony hatással lehet a jogérvényesítésre, növelheti a feljelentési hajlandóságot. Az áldozatok sokkal inkább hajlandók segíteni az áldozatok kézre kerítésében, ha van reményük a kártalanításra. A további bűncselekmények elkövetésének csökkentéséhez is hozzájárul, mert így elkerülhető az áldozat magánbosszúja, illetve nincs a bűncselekménnyel pénzszerzés a jogsértés utáni veszteségek kiheveréséhez.

A *politikai motívumok teóriája* alapján a kompenzációnyújtásból politikai előnyök kovácsolhatók, a közvélemény támogatja azt. Fontos a szimbolikus és pszichikai segítség is, mert fékezheti a büntetőeljárás hiányosságai miatti elidegenedést, mely például megnyilatkozik abban, hogy a büntetőeljárási kényszerintézkedéseknek nem közvetlen célja a sértett kára megtérítésének biztosítása.

A kárenyhítés gyakorlati megvalósulása Magyarországon

„Bis dat, qui cito dat, nil dat, qui munera tardat."
„Kétszer ad, ki gyorsan ad, s nem ad az, ki halasztja."
(Publilius Syrus)

Az **1985. évi ENSZ-határozat „A bűncselekmények és a hatalommal való visszaélés áldozatainak nyújtandó igazság-szolgáltatás alapelveiről"** a következőképp rendelkezik: „Ha a kártérítés teljes egészében nem oldható meg az elkövető terhére, vagy nem biztosítható más forrásokból, az államnak törekednie kell, hogy pénzügyi kártérítésben részesítsék:

(a) az áldozatokat, akik komoly bűncselekmények következtében jelentős testi sérelmet, fizikai vagy szellemi egészségkárosodást szenvedtek;

(b) azon személyek családját, különösen eltartottait, akik ilyen jogsértés következtében haltak meg, vagy váltak testileg vagy szellemileg tehetetlenné."

Az államok többsége tehát a társadalmi jólét teóriájának álláspontjára helyezkedik, azaz a posztindusztriális társadalom sem tud mindenkinek kárenyhítést nyújtani, rászorultsági alapon kénytelen differenciálni.

Komoly problémát jelent napjainkban, hogy a bűncselekménnyel okozott kár megtérülésének esélye elég kicsi. Ebből kifolyólag a lakosság feljelentési hajlandósága és a hatóságokkal való együttműködési készsége is alacsony szintű, ami pedig a büntető igazságszolgáltatásba vetett bizalmat is csökkenti.

Magyarországon 1997 óta uniós tapasztalatok és nemzetközi ösztönzés hatására került egyre inkább előtérbe a kárenyhítés gondolata. El kellett gondolkodni azon, hogy egy lassú eredménnyel kecsegtető áldozatvédelmi törvény megalkotásán fáradozzanak, vagy a nem teljesen korrekt jogi alapvetések mentén történő, de gyors végrehajtást biztosító megoldást válasszák. Az utóbbi megoldás mellett foglaltak állást az illetékesek, bár nem vetették el az áldozatvédelmi törvény gondolatát sem, de annak megalkotása még hosszabb időt vett igénybe. Elsőként az 1074/1999. Korm. határozat melléklete rendelkezett úgy, hogy az ember fizikai integritása, főként élete elleni, maradandó fogyatékosságot okozó legsúlyosabb bűncselekmények áldozatait 180 napot meghaladó keresőképtelenség esetén kárenyhítésben kell részesíteni. A területi, személyi és időbeli hatály tisztázatlansága miatt nehezen volt meghatározható a jogosultak köre. A kárenyhítés mint állami közfeladat ellátására hozta létre a Kormány 1998-ban az Országos Bűnmegelőzési Programhoz [1136/1997. (XII.22.) Korm. hat.] kapcsolódóan az OKBK-t (Országos Közbiztonsági és Bűnmegelőzési Közalapítványt).

Ennek volt a jogutódja 2001-től a Biztonságos Magyarországért Közalapítvány.

2005. december 31-ig ennek a pártatlan szervezetnek az egyik szakreferatúrája látta el a kárenyhítési feladatokat a 209/2001. (X.31.) Korm. rendelet alapján, amelyet a 83/2004. (IV.19.) Korm. rendelet módosított kiterjesztve a személyi hatályt az Európai Unió tagállamainak állampolgáraira is.

A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról szóló **115/2003. (X.28.) OGY határozat** prioritásként jelölte meg az áldozatsegítést, az áldozatoknak nyújtandó kárenyhítést és az áldozattá válás, a viktimizáció megelőzését. Az **1009/2004. (II.26.) Korm. határozat** pedig

jogszabály-alkotási feladatként írta elő az áldozatvédelmi törvény kidolgozását.

A törvénynek az **Európai Unió** 2004. április 29-i**, "A bűncselekmények áldozatainak kompenzációjáról" szóló tanácsi irányelve (2004/80/EK)** értelmében 2005. december 31-ig kellett hatályba lépnie.

Ennek eleget téve 2006. január 1-jén hatályba lépett hazánkban Magyarországon a **2005. évi CXXXV. törvény a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről**, közismertebb nevén az áldozatvédelmi törvény, amelynek célkitűzése az, hogy „a bűncselekményt elszenvedett és emiatt életminőségükben veszélybe került személyek társadalmi, erkölcsi és anyagi sérelmei enyhüljenek", és érvényre jusson a társadalmi szolidaritás és méltányosság elve.

Az áldozatsegítés prioritásai

Az áldozatvédelemről szóló törvény értelmében az áldozatsegítés négyes prioritással rendelkezik:

I. ***Információszolgáltatás az áldozatok részére***: felvilágosítás, tanácsadás a segítségnyújtók címeiről, elérhetőségéről, jogi tanácsadás.

II. ***Az érdekérvényesítés elősegítése és a szolgáltatásnyújtás ellenőrzése***: egészségügyi és szociális szolgáltatások igénybevételének segítése, peren kívüli jogi segítségnyújtás, az ún. "nép ügyvédje" szolgáltatás biztosítása.

III. ***Peres jogi segítségnyújtás biztosítása****:*

- A büntetőeljárásban személyes költségmentesség a pótmagánvádló részére, valamint pártfogó ügyvéd biztosítása a sértett, magánvádló, magánfél és az egyéb érdekeltek részére.
- A polgári peres és nemperes eljárásokban a felperes, alperes, beavatkozó, a kérelmező és kérelmezett fél számára egyaránt teljes költségmentesség és pártfogó ügyvédi képviselet.
- A peres jogi segítségnyújtást 2007. január 01-től a jogi segítségnyújtó hálózat, közismertebb nevén az ún. *"nép ügyvédje" hálózat* biztosítja.

IV. ***Költségtérítés jellegű rendkívüli támogatás****:* pl.: ruházati, utazási, telefonálási költség.

Az egyes áldozatoknak nyújtandó szolgáltatások fajtáját mindenekelőtt a bűncselekmény jellege, valamint annak az áldozatra gyakorolt hatása és az áldozat személyes körülményei prediszponálják. A

cél az, hogy lehetőség szerint az áldozat a bűncselekményt megelőző vagy legalább ahhoz hasonló
helyzetbe kerüljön, tehát egyfajta "in integrum restitutio", bár ez büntetőügyekben nehezebben érvényesíthető. Törekedni kell arra is, hogy az áldozatokat megóvjuk a másodlagos viktimizációtól tehát az eljárás során előadódó további testi, lelki, vagyoni sérelemtől.

A támogatási rendszer két fő pillérből áll:

a) ***áldozatsegítő szolgáltatások*** (amelyekre bármely áldozat jogosult):

- **érdekérvényesítés elősegítése**: a megyei (fővárosi) igazságügyi hivatal áldozatsegítő szolgálatai az áldozatot a szükségletének megfelelő módon és mértékben hozzásegítik alapvető jogai érvényesítéséhez, az egészségügyi, egészségbiztosítási ellátások és a szociális ellátások igénybevételéhez. Ez a rászorultság vizsgálata nélkül térítésmentesen jár az áldozatnak. Az erre vonatkozó kérelmet a bűncselekmény elkövetését követő hat hónapon belül lehet előterjeszteni.

- **azonnali pénzügyi segély:** a területi áldozatsegítő szolgálat fedezi az áldozat lakhatással, ruházkodással, élelmezéssel és utazással kapcsolatos, valamint a gyógyászati és kegyeleti jellegű rendkívüli kiadásait akkor, ha a bűncselekmény következtében az áldozat ezen kiadások megfizetésére nem képes. Ez a rászorultság vizsgálata nélkül térítésmentesen jár az áldozatnak. A kérelmet a bűncselekmény elkövetését követő három munkanapon belül lehet előterjeszteni - mellékelve a megtett feljelentést. Maximum az alapösszeg mértékéig terjedhet összegszerűségét tekintve. (Az alapösszeg mértéke a tárgyévet megelőző második év – a Központi Statisztikai Hivatal által közzétett – nemzetgazdasági bruttó havi átlagkeresetének 43 százaléka.)

- **szakjogászi segítségnyújtás:** az állam az áldozatok részére a jogi segítségnyújtásról szóló 2003. évi LXXX. törvényben meghatározott támogatásokat biztosítja az ott előírt feltételek teljesülése esetén, a területi jogi segítségnyújtó szolgálat keretében, akik az általuk végzett intézkedésekről haladéktalanul értesíti a területi áldozatsegítő szolgálatot.
Az ez iránti kérelmet a bűncselekmény elkövetését követő hat hónapon belül lehet előterjeszteni.

A területi áldozatsegítő szolgálatok a kérelemről – ha a támogatás igénybevételének feltételei annak alapján megállapíthatóak – az igazolás beérkezését követő 8 napon belül határozattal döntenek.

b) ***kárenyhítés*** (amelyre csak szűkebb személyi kör, a sértett és annak közeli hozzátartozója jogosult)

Szervezetrendszer

A törvény értelmében a jogosultsági feltételeknek megfelelő személyek alanyi jogosultságot szereznek az állam által biztosított segítségnyújtásra. A másik oldalon ez azt jelenti, hogy az állam köteles a jogosult részére segítségnyújtást biztosítani. Ehhez hatékony szervezeti struktúrát kell megteremteni. Ennek érdekében az áldozatsegítés és kárenyhítés feladatait hatósági jogkörrel rendelkező központi és területi szervezethez kellett telepíteni. Jóllehet az áldozatsegítés koordinálása állami feladat, azonban a feladatellátásba hatékonyan be lehet kapcsolni a non-profit, civil szervezeteket és az egyházakat is. Az áldozatsegítő szervezetek társadalmi ismertsége azonban sajnos nagyon alacsony, az Országos Kriminológiai Intézet 2002-es felmérése szerint az áldozattá vált személyeknek csak 10-16 %-a van tisztában ezekkel. Ezen mindenképp javítani kell a tömegtájékoztatás eszközeinek igénybevételével.

Arra is törekedni kell, hogy lehetőleg egy szervezeten belül vehesse igénybe az áldozat az összes segítségnyújtást. (egy ablakos rendszer).

2006. január 01. napjával létrejött az Igazságügyi Minisztérium felügyelete alá tartozó ***Igazságügyi Hivatal***. E hivatal kezében összpontosul a jogi segítségnyújtás, az áldozatsegítés és a kártalanítás hatósági feladatai is.

Az Igazságügyi Minisztériumon belül az áldozatsegítés felügyeleti osztály látja el az áldozatsegítő politika végrehajtásának irányítását az Országos Bűnmegelőzési Bizottság Titkárságával együttműködve. A rendőrségnek közvetítő szerepet kell vállalnia abban, hogy az áldozatok a megfelelő ellátórendszerbe jussanak. Ennek érdekében a Belügyminisztérium OBmK Áldozatvédelmi Irodája ellenőrzi a rendőrség áldozatvédelmi referenseinek munkáját.

A Biztonságos Magyarországért Közalapítvány kárenyhítéssel kapcsolatos feladatai teljesen megszűntek.

A döntéshozó hatóság tehát a budapesti székhelyű, első fokon eljáró, országos illetékességgel rendelkező áldozatsegítő hivatal, amely munkáját a közigazgatási hatósági eljárásról szóló 2004. évi CXL. törvény alapján végzi. A jogorvoslati jogosultság is nyitva áll természetesen, ugyanis a határozat végső soron bíróság előtt is megtámadható a közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálatára vonatkozó szabályok szerint.

Mindennek költségvetési fedezetéül egy nyitott fejezeti kezelésű előirányzat szolgál.

Ki igényelheti a kárenyhítést?

Kárenyhítésre az a rászoruló áldozat jogosult, akinek

- sérelmére *szándékos, személy elleni erőszakos bűncselekmény*t követtek el, és ennek következményeként testi épsége, egészsége súlyosan károsodott (sértett),
- aki a bűncselekmény következtében károsodott vagy meghalt sértettnek az elkövetés időpontjában egy háztartásban élő közeli hozzátartozója,

- akinek eltartására a károsodott vagy meghalt sértett jogszabály, végrehajtható bírósági, illetőleg hatósági határozat vagy érvényes szerződés alapján köteles vagy köteles volt. rászoruló).

A kárenyhítésből kizárt áldozat

Nem kaphat kárenyhítést az áldozat többek között akkor, ha

- a kért támogatást az ügyben korábban már megkapta,
- korábban benyújtott támogatás iránti kérelmében valótlan adatokat szolgáltatott, az ezt megállapító határozat jogerőre emelkedésétől számított 2 évig,
- a bűncselekményből eredő társadalombiztosítási, egyéb biztosítási igényét nem érvényesítette, illetve kárigényét, biztosítási igényét érvényesítette, és kára a kárenyhítési kérelem benyújtásáig megtérült (ideértve a külföldi államtól, biztosítótól vagy nem kormányzati áldozatvédő szervezettől kapott juttatást is),
- magatartása a bűncselekmény kiváltó oka volt, vagy a bűncselekmény elkövetésében közrehatott, és azt a bíróság jogerős határozatában megállapította,
- felróható magatartása okozta a kárt, vagy az közrehatott a kár bekövetkeztében, és azt a bíróság jogerős határozatában megállapította,
- a kárenyhítésre okot adó bűncselekmény miatt indult büntetőeljárásban a tanúvallomást jogosulatlanul megtagadta, vagy a szakértői vizsgálatban a közreműködési kötelezettségét nem teljesítette, illetőleg az idézéssel szembeni mulasztása miatt vele szemben jogerősen rendbírságot szabtak ki,
- a kárenyhítési eljárásban az orvosi, szakértői vizsgálatban történő közreműködési kötelezettségét nem teljesíti, a kért kiegészítő adatokat nem szolgáltatja, a meghallgatásról indokolatlanul távol marad,
- a büntetőeljárás lefolytatásához szükséges magánindítványt nem tette meg,
- a kárenyhítésre okot adó bűncselekmény miatt indult büntetőeljárásban, illetve a bűncselekménnyel összefüggésben a

hamis vád, hatóság félrevezetése, hamis tanúzás stb. bűncselekményét követte el,

- az elkövető, illetőleg az elkövető hozzátartozója sérelmére személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó bűncselekményt követett el, és azt a bíróság jogerős határozatában megállapította.

A kárenyhítés igényérvényesítési határideje

A kárenyhítési kérelmet főszabály szerint a bűncselekmény elkövetését követő 3 hónapon belül lehet benyújtani. Ha a kérelem előterjesztése elháríthatatlan akadályba ütközik, a kérelmet az akadály megszűnését követő 3 hónapon belül lehet előterjeszteni. Ha egy korábban államigazgatási eljárásban vizsgált cselekményről később derül ki, hogy az bűncselekmény, a kérelmet a büntetőeljárás megindítását követő 3 hónapon belül lehet előterjeszteni. Ha a bűncselekmény elkövetését követően később derül ki, hogy az áldozat testi épségének, egészségének súlyos károsodása és a bűncselekmény között ok-okozati összefüggés áll fenn, a kérelmet a tudomásra jutástól számított 3 hónapon belül lehet előterjeszteni. Ezekben az esetekben a bűncselekmény elkövetését követő ötéves elévülési határidőn belül lehet benyújtani a kérelmet.

A támogatás odaítélésének rendje

A kárenyhítési eljárás támogatási és döntési eljárásból áll.

- ❖ A támogatási eljárásban a támogató hatóság segíti az áldozatot a nyomtatvány kitöltésében, továbbítja a kérelmet a döntő hatóságnak stb. Támogató hatóságként az a területi áldozatsegítő szolgálat jár el, amelynél a kárenyhítés iránti kérelmet az áldozat először benyújtotta. Ha az áldozat kéri, az ügyet a lakóhelye vagy tartózkodási helye szerint illetékes területi áldozatsegítő szolgálathoz kell áttenni.

- ❖ A döntési eljárás során az eljáró hatóság a kárenyhítés iránti kérelmet érdemben elbírálja.

A döntő hatóság a kérelem beérkezését követő 5 munkanapon belül dönt arról, hogy a kérelem érdemi elbírálásához szükség van-e arra, hogy az áldozat kiegészítő adatokat szolgáltasson, illetve hogy az erre illetékes támogató hatóság a kérelmezőt vagy más személyt meghallgasson.

A döntő hatóság az érdemi döntés meghozatala során az alábbiakat vizsgálja:

- ❖ az áldozat kárának vagy jövedelemcsökkenésének mértékét,

- ❖ az áldozat rászorultságát és a kárenyhítésre való jogosultságát
- ❖ a kárenyhítésre okot adó bűncselekmény és a bekövetkezett kár, jövedelemcsökkenés közötti ok-okozati összefüggést.

Egyösszegű kárenyhítés iránti kérelem elbírálása esetén a döntő hatóság megállapítja a kár mértékét, és ennek alapján meghatározza a kárenyhítés összegét, vagy a kérelmet elutasítja. Járadék iránti kérelem elbírálása esetén a döntő hatóság megállapítja az egy főre eső jövedelemcsökkenés mértékét, és ennek alapján meghatározza a járadék összegét és a folyósítás időtartamát, vagy a kérelmet elutasítja.

A kárenyhítési összeg kifizetéséről, illetve a járadék folyósításáról a Központi Igazságügyi Hivatal gondoskodik.

A kárenyhítés formái és mértéke

A kárenyhítést egy összegben vagy havi járadékként kell fizetni.

Egyösszegű kárenyhítésként az áldozat a bűncselekmény miatt bekövetkezett vagyoni kárának teljes vagy részbeni megtérítését igényelheti.

Az egyösszegű kárenyhítés mértéke:

- az alapösszeg ötszörösét meg nem haladó kár 100 százaléka (az alapösszeg mértéke a tárgyévet megelőző második év – a Központi Statisztikai Hivatal által közzétett – nemzetgazdasági bruttó havi átlagkeresetének 43 százaléka),
- az alapösszeg ötszöröse és tízszerese közötti kár esetén az alapösszeg 5-szöröse és az alapösszeg ötszöröse feletti rész 75 százaléka,
- az alapösszeg tízszeresét meghaladó kár esetén az alapösszeg 8,75-szöröse és az alapösszeg tízszerese feletti rész 50 százaléka, de legfeljebb az alapösszeg tizenötszöröse.

A sértett bűncselekmény miatt bekövetkezett keresőképtelensége esetén – ha a keresőképtelenség várhatóan a hat hónapot meghaladja – az áldozat járadék formájú kárenyhítésként a rendszeres jövedelmében bekövetkezett csökkenés részbeni enyhítését igényelheti.

A járadék havi mértéke:

- az igazolt jövedelemcsökkenés 75 százaléka, ha az áldozat 18 év alatti személy vagy mások gondozására szorul,
- az igazolt jövedelemcsökkenés 50 százaléka, ha az áldozat mások gondozására nem szorul.

A járadék legmagasabb összege havonta az alapösszeggel egyezik meg. A járadék legfeljebb három évig adható.

A járadék folyósítását meg kell szüntetni, ha

- a bűncselekményre tekintettel az áldozat rendszeres szociális vagy nyugdíj-biztosítási ellátásra való jogosultságát megállapították, és az ellátás folyósítását megkezdték,
- jogerős bírósági határozat az áldozat részére kártérítésként járadékot állapított meg, és annak folyósítását megkezdték,
- a biztosító az áldozat részére járadék folyósítását kezdi meg,
- az áldozat keresőképtelensége megszűnik,
- az áldozat a kötelezően előírt orvosi, szakértői vizsgálatról igazolatlanul távol maradt.

Érvényre jut tehát a kétszeres kifizetés tilalma, azaz itt is élő szabály a "ne bis idem" elve.

Az állam általi kárenyhítés külföldi módozatai

Az állam általi kárenyhítésnek többféle szervezeti modellje ismeretes:

1) Külön erre a célra létrehozott testület működik Dániában, az Egyesült Királyságban, Írországban, Hollandiában, Svédországban.
2) Egyes országokban a meglévő intézmények az eljárás lefolytatói. Ausztriában a rokkantügyi hivatal, Németországban a társadalombiztosítási bíróság, Finnországban pedig a biztosítási bíróság.

A kártalanítás forrása mindenütt a *költségvetés*, amely kiegészülhet a *pénzbüntetés*ekből, *pénzbírsá*gokból, valamint az *alapítvány*ok és *magánszemélyek támogatá*sából befolyt összegekkel.

Az áldozatkártalanítási rendszerek leginkább Nagy-Britanniában, Írországban, Kanadában, Ausztráliában, Új-Zélandon és az Amerikai Egyesült Államok tagállamaiban, például Kaliforniában és Marylandben bírnak nagy hagyománnyal.

Angliában alapot hoztak létre az áldozatok támogatására. A brit kormány több ízben is hangot adott meggyőződésének, miszerint kifejezésre kell juttatni a társadalom felelősségét és az áldozattal való együttérzését. A bűncselekmények károsultjainak kártérítésével foglalkozó tanácsot is felállítottak. Az áldozatsegítő alap évente több, mint egymillió áldozatnak és 120000 szemtanúnak segít. Angliára is jellemző, hogy általában a fiatal férfiak válnak áldozattá, a felmérések szerint 65 éves kor felett a legalacsonyabb a viktimizálódás veszélye. A leggyakoribb bűncselekménytípusok a betöréses lopás, az utcai rablótámadás és az autólopás. 1997 májusáig 7 millió, 2000 áprilisáig 18,3 millió, a 2001

áprilisáig eltelt időben pedig 19 millió fonttal támogatták egyedül az emberölés áldozatait. Az ún. Kriminálpolitikai Csoport Igazság és Áldozatok Egysége felelős az alap működéséért. Célkitűzésük így foglalható össze: „Biztonságos, igazságos és toleráns társadalom építése, amelyben megfelelő egyensúlyban vannak az egyének, a családok és a közösségek jogai és kötelezettségei, és amely fenntartja a közösség védelmét és biztonságát."

„Védjük meg a közösséget, és csökkentsük a bűnözést tisztességesebb, gyorsabb és koherensebb büntető igazságszolgáltatási rendszer révén, beleértve a hatékony ítélkezést, büntetést annak érdekében, hogy csökkentsük az újabb sérelem lehetőségét." [211]

Hawaii szigetén 1967 óta működik a Bűncselekmények Áldozatainak Kompenzációs Bizottsága.[212] Az erőszakos bűncselekmények sértettjeinek fizikai, mentális és anyagi nehézségeit kívánja orvosolni. Azon károkat is megtérítik, amelyek a bűncselekmény megelőzése közben a tulajdonban következnek be, illetve egy bűnöző elfogása közben.

Írországban 1974-ben lépett életbe a bűnösen okozott személyi sérülésekért járó ún. ex gratia kompenzáció[213], melyet az áldozat, illetve halála esetén közvetlen hozzátartozója igényelhet, illetve ha ilyen személy nincs, akkor az, akit az áldozat halála folytán költségek értek. Megkülönböztetik a rövid és a hosszú gyógytartamú személyi sérülések esetén fizetendő kártételeket. Rövid gyógytartam esetén

az alábbiak térítendők meg: keresetkiesés, egészségügyi, orvosi kiadások (fogászati kiadások is), utazási költségek (orvoshoz, kórházba), gyógyszerkiadás, szemüveg ára, a fájdalom és szenvedés.

Hosszú gyógytartamnál az alábbiak jönnek számításba az előbbieken felül: a becsült jövőbeli keresetkiesés, a becsült jövőbeli orvosi kiadások, az ápolás, speciális eszközök és a házon, illetve az

autón szükségessé váló módosítások miatti növekvő jövőbeli kiadások, a keresőképesség elvesztésének kompenzálása.

Halál esetén kompenzálandó a keresetkiesés, temetési költségek, valamint mindaz a támogatás, melytől az elhalálozott családja a halál miatt elesett.

Az ***északi országok***ban[214] a restitúció eddig nagyon kis jelentőséggel bírt büntető szankcióként. Jóllehet az áldozatok növekvő fókuszba kerülése - mely fejlődés egész Skandináviára jellemző - magával hozta

azon javaslatokat, hogy a restitúciót szélesebb körben kellene szankcióként alkalmazni. A gyakorlatban azonban ez kevéssé valósult meg.

---

[211] www.homeoffice.gov.uk/cpg/cpg.htm
[212] www.ehawaiigov.org/psd/cvcc/html
[213] www.justice.ie
[214] Hans-Günther Heiland, Louise I. Shelley, Hisao Katoh (Eds.): Crime and Control; in Comparative Perspectives. Walter de Gruyter, Berlin, New York, 1992. 39. p.

Megállapíthatjuk, hogy jóllehet a kárenyhítési rendszer országonként differenciált strukturális megoldások szerint működik, de a szabályozás alapgondolata nagyon hasonló, az orientációs pontok szinte megegyeznek.

A jelen üzenete a jövő számára

„Exitus acta probat."
„Tettet a vég igazol."
(Ovidius: Hősök levelei)

Századunkban, a XXI. században az emberi jogok térhódításával már az is alapkövetelmény, hogy egyaránt gondoskodjunk a bűncselekményt elszenvedők társadalmi, morális és anyagi sérelmeinek kompenzálásáról is. A béke megteremtése és fenntartása érdekében ösztönözni kell az elkövető és az áldozat közötti kommunikációt és a jóvátételi formákat is. A demokratikus jogállamiság ezt mindenképp megköveteli tőlünk, és persze nem is alaptalanul. Érvényre kell juttatni a társadalmi szolidaritást és a méltányosságot, mivel az emberi méltósághoz való jog mint anyajog is ezt követeli meg tőlünk.

A bűnözés elleni küzdelemben a büntetőjog a harcnak csak egy eszköze. A többi a mi kezünkben van. Az a feladat, hogy a lakosságban felébresszük az egymás iránti felelősségtudatot és segítőkészséget.

A lényeg az, hogy belássuk, koncepciózusan meg tudjuk fogalmazni, mikor, kinek, milyen eszközökkel kell tennie valamit a közbiztonságért és a bűnözés megelőzéséért, és ők valóban cselekedjenek is ennek megfelelően. Ez juttatandó érvényre a bűncselekmények elkövetői és az áldozatok viszonylatában is.

Felhasznált irodalom

Barabás Andrea Tünde: A sértett kompenzációja. Acta Humana, 1997. évi 26. szám

Barabás Andrea Tünde: Egyezség tettes és áldozat között-racionalitás vagy naivitás? Kriminológiai Közlemények Különkiadás. II. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés anyaga. Szekszárd, 1996. okt. 4-5. Magyar Kriminológiai Társaság. 1998.

Barabás Andrea Tünde: Kárjóvátétel a magyar büntető igazságszolgáltatás történetében. 1993/11.

Dévényi Norbert: „Jog vita nélkül": közjegyzőség és mediáció Ausztriában. Közjegyzők Közlönye, 1999. évi 9. szám

Farkas Ákos: Áldozatvédelem és büntetőeljárás. Magyar Jog, 1993. évi 12. szám

Görgényi Ilona: Kártalanítás vagy jóvátétel. Kriminológiai Közlemények 48. Magyar Kriminológiai Társaság, Bp., 1993.

Hans-Günther Heiland, Louise I. Shelley, Hisao Katoh (Eds.): Crime and Control; in Comparative Perspectives. Walter de Gruyter, Berlin, New York, 1992.

Kerezsi Klára: Az alternatív szankciók helye és szerepe a büntetőjog szankciórendszerében. Büntetőjogi Kodifikáció, 2001. évi 2. szám

Király Tibor: A legalitás a büntetőeljárásban. Jogtudományi Közlöny, 1986. évi 5. szám

Nacsády Péter Imre: Mi is a mediáció? Magyar Jog, 1995. évi 3. szám

Nagy Ferenc: Jóvátétel mint a konfliktusfeloldó büntető igazságszolgáltatás egyik formája. Jogtudományi Közlöny, 1993. évi 3. szám

Nagy Ferenc: Jóvátétel mint a konfliktusfeloldó büntető igazságszolgáltatás egyik formája. A bűnelkövető általi modellváltozatok áttekintése. Kriminológiai Közlemények. 48. sz.

Polt Péter: Az élethez és az emberi méltósághoz való joga a bűncselekmények áldozatait is megilleti. In: Bűnözés és bűnmegelőzés a válságrégiókban. A III. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés anyaga. Miskolc, 1998. szept. 25-26. Magyar Kriminológiai Társaság, Bp., 1999.

Samu Mihály: Általános jogpolitika. A jog depolitizálása. Akadémiai Kiadó, Bp., 2003.

Szabó András: Igazságosan vagy okosan? Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993.

internetes források:

www.partnershungary.hu/mediatr.htm
www.homeoffice.gov.uk/cpg/cpg.htm
www.ehawaiigov.org/psd/cvcc/html
www.im.hu
www.justice.ie